

Али вратимо се на крају још једном Францу Фердинанду. Поштован као ловац, био је омиљен, каже нам то и Варади, у Ечки, и као човек. Ребека Вест пак, у својој најпознатијој књизи, пише да је Франц Фердинанд желео оно што се никоме у Аустроугарској није допадало: да као конститутивни елемент двојне монархије уведе и Словене! Да ли би то онда значило да је заправо жртвован? Или да се саможртвовао?

Као што не знамо шта је испред нас, можда то каже Варади, исто тако не знамо ни шта је иза нас.

Али знамо када је један народ нормалан. (Открива нам то један од јунака ове књиге.) „Ми смо Јевреји, само онда нормални људи, када међу нама има и будала – као што има будала Мађара, будала Срба и будала Немаца...” И да закључимо: чим приметимо да у нашем народу нема будала – то значи да наш народ баш и није нормалан!

Др Миливој С. НЕНИН
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
neninlok@yahoo.com

ПОД СЕНКАМА РАТА

Александар Д. Станковић, *Лов на лептире*, Књижевни атеље МЛД, Београд 2019

Нова, пета збирка прича Александра Д. Станковића, *Лов на лептире*, садржи двадесет једну причу. Два циклуса прича: „Лов на лептире” (десет прича) и „Кад се враћају сенке” (девет прича) ооквирује уводна прича „Сусрет” и завршна „Прича о једном дневнику”. Иако су приче настајале у распону од три деценије, у целину их повезује исти мотив: живот људи у граду за време немачке окупације и грађанског рата у току Другог светског рата.

Књига је компонована по једној хронолошкој линији: од почетка рата до ослобођења Београда 1944, период који обухвата први циклус, док информбировско и постинформбировско доба обухвата други циклус. То, међутим, није фактографска хроника, као публицистички жанр, већ фикционална проза, иако носи печат и личних утисака, доживљаја и сазнања о људским судбинама за време ауторовог послератног одрастања у београдској средини.

Време прича из првог циклуса је ратно, окупацијско, али у њима нису описане борбе између сукобљених страна ни акције отпора против

окупатора, већ се приказује живот становништа у тим околностима. Рат и окупација су кулиса за живот људи који пате и који се боре са траумама које им доносе сукоби, страдања и растанци. Ту је атмосфера неизвесности и страха, која на моменте асоцира на агресију из 1999, знану нама савременицима који то памтимо.

Пишчево интересовање привукле су различите личности које се на разне начине сналазе да би преживеле у беди окупације и сачувале достојанство и основне моралне норме. Честити људи, уз велике жртве, успевају да избегну искушења ратних услова живота, док појединци који су и пре рата били на периферији друштва користе рат како би у сарадњи са окупатором показали да и они могу бити моћни, без обзира на то што је то издаја и свог народа и своје честитости. Као супротност таквим посрнулим појединцима спремним на колаборацију, кроз приче овог аутора, скоро невидљиви, промичу илегалци који пружају отпор непријатељу ризикујући своје животе. Чак и поједине лаке жене, које воде тајни или јавни живот са немачким официрима, користе сваку прилику да помогну припадницима свог народа. Међутим, будући да се рат физички води негде даље од позорнице збивања у овим причама, тежиште пишчеве пажње је на животу обичних људи, на њиховим бригама, не само како преживети сиромаштво већ и како савладати бригу и патњу за онима који су отишли да се боре на фронту.

У другом циклусу, у времену послератне немаштине и тегоба, са ранама у срцу због оних изгубљених у рату и преиспитивањем онога што су сами чинили у то доба, па и са грижом савести и кајањем, људи се боре и са недаћама које им доноси друкчији идеолошки дискурс живота условима изградње и одбране новог друштвеног система. И у овим причама писац приказује трагизам човекове судбине.

Неке од прича, односно приповедака, као што су „Моше и Јестира”, „Лов на лептире”, „Запис о варљивом заборау” и „Удес Мите пилота” и, посебно, „Прича о једном дневнику”, аутор је могао да развије новелистички, па и са романескним замахом, само да се томе посветио. Али, ценећи по досад објављеним причама, аутору, који је и песник, природан је лапидаран израз који доводи до сажете форме, згуснуте по значењу, са лепо осветљеном, али непренаглашеном, фабулом и експресивном поентом.

Док су многи српски прозни писци друге половине двадесетог века журили да што пре напишу роман и тиме покажу да су, по Душану Матићу, положили велику матуру књижевности, Александар Д. Станковић (1942) упорно је радио на уметничком обликовању кратких прича, посвећујући тој прозној форми скоро цео свој радни век од скоро шездесет година књижевног стварања. Стил ове прозе није иманентно украшавање и поетизовање, али то никако не показује сувопарност приповедања, напротив. По звучности која се осећа, могло би се рећи да је то *андрићевски* стил.

Из прича избија јасан израз београдског духа, истина – с добраним звоном живота градске периферије. Плод пишевог труда у том погледу несумњиво је прича без стилских пукотина, без грешака у изразу, или вишка речи. Млади писци би могли код овог аутора да науче како се вешто води и компоује прича, како се обликује портрет личности и смислено описује средина у којој јунаци приче живе.

Многе од прича писац ствара у евокативном проседеу, у којем ликови говоре и у првом лицу, пружајући читаоцу уверљиву слику догађаја и дубину емоције, и тако доказ проосећане доживљености. То је нарочито присутно у причама у којима *говори* дете са својим сензибилитетом, и децјом психологијом. Из такве визууре сваки доживљај је импресиван, а посебно када је у питању трауматичност сирочета које чежња за изгубљеним оцем, мајком или другим ближњим прати до краја живота.

Аутор је мајстор у грађењу психолошких портрета својих јунака, и то је, може се рећи, његова посебна одлика. Добром психолошком профилисању личности често доприноси унутрашњи дијалог који продубљује смисао доживљеног и открива значења која нису очекивана. Чак и путем описа физичког изгледа писац уме да назначи психологију личности и покаже њену људску страну, односно моралну прихватљивост или неприхватљивост њених поступака.

Да би проникао у карактерне особине ликова, аутор залази у збивања из њихове личне историје, у односе у породици и друштву у којима су одрастали. Најбољи пример тог умећа наратора је прича „Моше и Јестира”, која је својевремено добила и књижевну награду. Снажну поруку носи и прича „Скривање”, пуна симбола који говоре да опасности могу избећи чисте душе и људи које није освојила мржња. Да човек не мора да изгуби људскост чак ни у свирепим околностима службе код окупатора, видимо из приче „Стражар у Црној кући”, у којој се стражар заљубљује у девојку, затвореницу, иако то не сме да јој открије, већ дубоко пати и брине о њој.

У првом делу књиге најбоља је насловна прича, „Лов на лептире”, у којој је, поред савршеног портрета жене – удовице и њене душевне патње, видљив и историјски пресек ратног времена, пуног тајни, туге и зла. Психичке муке дечака који пати за убијеним стрицем, који му је *замењивао* оца, приказане су кроз уверљиву децју искреност. Слично је и у причи „Чекање”, из другог дела књиге, где је верно описано психолошко стање жене која чека повратак младог мужа из рата иако зна да је он умро после рававања на фронту. Овде се наслућује аутобиографски мотив; особито упечатљива су она места у причи где се мајчина маштања укрштају са халуцинацијама, и то све кроз магијски дату децју визуру доживљаја мајке која забринуто чека свог мужа који неће доћи.

Скоро све главне личности ових прича имају трагичну судбину. Ако некако преживе ратне недаће, за оне имућније после рата долазе

нове муке од стране идеолошки острашћених власти. Често, после лажних дојава, невини одлазе на робију. За њих је стварност после ослобођења црња од ратне. Неке личности пате од гриже савести, а неке, иако су преживеле заточеништво, доживљавају неприхватање од друштва, што је изразито у причама „Запис о варљивом забраву”, „Удес Мите Пилота” и „Повратак једне сенке”.

У неким причама аутор за тему има уметничко стварање и захтеве тог усудног порива, показујући да правог уметника и нема без урођеног талента, као у причи „Обућар Раде и његов син”, или у причи „Прича о једном дневнику”.

Имајући у виду ауторову белешку о годинама настанка ових прича, а с обзиром на то да су приче толико дуго одлежале у рукопису (осим приче „Коб”, објављене пре тридесетак година, и још две тек недавно у *Лейџоису Мајџице српске*), морале су на видело изаћи са својом привлачном патином за добар књижевни укус. Поменута прича, последња у књизи, намеће се утисак, настала је нешто доцније од осталих. Ову причу, по изразу и проседеу, и психолошком преплитању двеју личности у једној (безазленог младића и одраслог човека, и још интелектуалца који духовито уочава да се на основу историје једне личности може написати роман и снимити филм, али за то треба труда, колико и маштања), можемо окарактерисати као модернију од других у књизи, и у том смислу она се издваја. Ипак, све ове приче, ваља приметити, овако тематизоване и с проседима које имају, у време свог настанка могле су имати већи одјек у рецепцији књижевне јавности него данас када тривијална литература неумољиво потискује уметничку књижевност.

Александар Д. Станковић је збирком прича *Лов на лејџоисе* високо подигао лествицу умећа приповедања, те ће је и сам у даљем стварању тешко надићи.

Милуџин Лујо ДАНОЈЛИЋ

ЖИВА ТРАДИЦИЈА РЕНЕСАНСЕ И БАРОКА У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

Јелена Марићевић Балаћ, *Трагом бисерних минђуца српске књижевности*,
Научно удружење за развој српских студија, Нови Сад 2018

Након бројних објављених радова у серијским публикацијама и зборницима, Јелена Марићевић Балаћ књигом се представила научној јавности први пут 2016. године, када је штампана њена студија о маргинализованој теми новије српске књижевности, *Лејџијимаџија за сиџнализам: њулсирање сиџнализма* (2016). Већ својим ранијим научним